

ควีรในนิทานสุนทรภู่

Queer in Sunthornphu's Tales

ทิฆัมพร ทองแถม ณ อยุธยา¹ และ อรทัย เพียยุระ²
Tikhamporn Thongtham Na Ayutthaya¹ and Orathai Piayura²

^{1,2} สาขาวิชาภาษาไทย

^{1,2} Program in Thai

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2} Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2} มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2} Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพศวิถีของตัวละครควีรในนิทานของสุนทรภู่ และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีของตัวละครควีรในนิทานของสุนทรภู่ โดยผู้วิจัยศึกษาจากนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ 4 เรื่อง ได้แก่ โคนบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณี ซึ่งใช้กรอบแนวคิดเพศวิถีในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า เพศวิถีที่ปรากฏในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่นั้นมี 2 รูปแบบ คือ เพศวิถีแบบรักร่วมเพศ และเพศวิถีแบบรักต่างเพศแบบอุปถัมภ์ ข้อค้นพบด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีของตัวละครควีรในนิทานของสุนทรภู่ พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีทั้งแบบรักร่วมเพศและรักต่างเพศนั้นมี 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยทางกายภาพ ได้แก่ สังคมและสภาพแวดล้อม ปัจจัยทางชีวภาพ ได้แก่ รูปลักษณ์ และความต้องการตามธรรมชาติของตัวละคร จากข้อค้นพบดังกล่าวทำให้ทราบว่าเพศวิถีแบบควีรแพร่กระจายอยู่ในวรรณกรรมนิทานตั้งแต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันทำให้เห็นว่าเพศวิถีแบบควีรนั้นมีมาในสังคมไทยทุกยุคทุกสมัย

คำสำคัญ: เพศวิถี, ควีร, นิทานของสุนทรภู่

Abstract

The objectives of this research are to explore the sexualities of queer characters in Sunthorn Phu's literary tales and to analyze factors that affect the sexual orientation of queer characters in Sunthorn Phu's literary tales. The researcher studied 4 literary tales written by Sunthorn Phu; Kobut, Lucksanawong, Singha Kraiphob and Phra Abhai Mani. Research result found that sexual orientations in the literatures have two types, namely homosexual such as lesbianism in Phra Abhai Mani, Lucksanawong, and Singha Kraiphob, also gay in Kobut. The nature of sexual orientations are the naturally external identity of Thipkasorn and Suwarn Ampha in Laksanawong and the naturally internal identity in Phra Abhai Mani. Besides, the research found the factors affect queer characters have two factors such as society and the environment. Biological factors such as appearance and natural need of the characters. The discovered factors led to know that the sexual orientations of queer were in the early Rattanakosin era literatures: therefore, it indicated that queer has been in every age of Thai society.

Keywords: sexualities, Queer, Sunthorn Phu's literary tales

บทนำ

ศตวรรษที่ผ่านมาการศึกษาเรื่องเพศมีพัฒนาการทางแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย ทั้งในแวดวงนิเทศศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แต่การศึกษาเรื่องเพศวิถีในทางวรรณกรรมที่ผ่านมานั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิถีทางเพศ เพศวิถี ความเป็นชาย และความเป็นหญิงในวรรณกรรม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2544) ทฤษฎีควียร์เป็นการทำลายกรอบเกณฑ์ทางเพศวิถีทั้งปวง เพราะมีความเชื่อว่าเพศวิธินั้นสามารถเลื่อนไหลได้ ไม่มีความปกติหรือปกติ ทุกคนล้วนมีความปกติเท่าเทียมกัน ถึงแม้เพศวิธินั้นจะแตกต่างกัน เช่น ทอมสามารถเกิดความรู้สึกทางเพศกับเกย์ ในบางคนอาจมีรสนิยมที่แหวกขนบคิดของสังคม เช่น ชอบคนอ้วน ชอบคนแก่ ชอบเด็ก ชอบร่วมเพศกับสัตว์ หรือมีปฏิสัมพันธ์ทางเพศกับสิ่งของ สิ่งเหล่านี้ในทางควียร์ถือว่าไม่ได้เป็นเรื่องปกติ ซึ่งงานวิจัยในประเทศไทยนั้นยังมีไม่มากนักและเป็นการศึกษาในทางนิเทศศาสตร์ เช่น งานวิจัยเรื่อง การประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศของตัวละครควียร์ในภาพยนตร์ : กรณีศึกษาภาพยนตร์เรื่อง Hedwig and the Angry Inch ของ มัทนา เจริญวงศ์ (2549) และบทความของภาวีน มาลัยวงศ์ (2554) เรื่อง รู้จักควียร์ผ่านนักรบกลายพันธุ์ เอ็กซ์เมน ซึ่งนำเสนอว่าการเขียนการ์ตูนในสมัยนั้นสอดคล้องกับปัจจัยทางประวัติศาสตร์และความเคลื่อนไหวทางสังคมในขณะนั้น อีกทั้งนี่ยาภาพ และภาพยนตร์นั้นมีการดัดแปลงเนื้อหาเกี่ยวกับยอดวีรบุรุษหลายเรื่องที่ดัดแปลงภาพลักษณ์ความมีอำนาจเหนือกว่าของคนรักต่างเพศในสังคม (สุระ อินตามูล, 2559)

ระบบความคิดแบบทวิลักษณ์นั้นได้ทำลายอิสรภาพและศักยภาพที่เราจะเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องเพศ สังคมตะวันตกในศตวรรษที่ผ่านมาพยายามที่จะทำให้สังคมมองเห็นเพศเป็นคู่ตรงข้าม ซึ่งความคิดนี้ทำให้เพศวิถีอื่นที่ผิดแผกไปจากชายจริงหญิงแท้ถูกนิยามว่า อปกติ สถานะทางเพศถูกใช้เป็นมาตรวัดระดับความก้าวหน้าของแต่ละสังคมตามมโนทัศน์เรื่องอารยธรรมหรือความศิวิไลซ์ (Civilization) ซึ่งเดิมนั้นกินความเพียงเรื่องการปกครองโดยกฎหมายและแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าเท่านั้น (สุระเชษฐ์ สุขลาภกิจ, 2561) ภายใต้มโนทัศน์นี้ผู้คนจึงได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับเพศวิถีถูกต้อง หากผิดแผกไปก็จัดว่า “เป็นอื่น” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดระเบียบทางสังคม

การผลักดันที่อุปถัมภ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวว่าเรื่องเพศจึงเป็นพื้นที่ของอำนาจและการต่อรองช่วงชิงความหมาย ซึ่งกระบวนการทัศน์แบบเครือข่ายพยายามจะร้อยสว้างและสำรวจที่มาที่ไปของอำนาจที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ การจัดระเบียบ การควบคุม และการขึ้นเรื่องราวเพศในสังคมมนุษย์ (Santilanes, Alexander, 2006) เครือข่ายเป็นวิธีการตั้งโจทย์เพื่อที่จะตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่เป็บบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ทางเพศที่ถูกสร้างขึ้นและมีอิทธิพลต่อการคิดและการปฏิบัติของมนุษย์ (Annamarie Jagose, 1996) แนวคิดเรื่องเครือข่ายนั้นเป็นวิธีคิดทางตะวันตกซึ่งมีมาในยุคหลัง ซึ่งก่อนหน้านี้ในสังคมไทยอาจมีความคิดที่พ้องกันกับเรื่องเครือข่าย เพียงแต่ว่ามันอาจให้นิยามหรืออธิบายเพศวิถีแบบเครือข่ายในบริบทของสังคมไทย ซึ่งคำว่าเครือข่ายนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงเพศวิถีแบบรักร่วมเพศ แต่หมายรวมถึง เพศวิถีที่ถูกสังคมมองว่าปกติ ทั้งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ และไม่จำเป็นต้องคงอยู่กับที่เสมอไป

แนวคิดเหล่านี้เองที่จุดประกายความต้องการในการค้นหาความเป็นเครือข่ายในวรรณกรรม หากจะกล่าวถึงวรรณกรรมของไทยที่มีความน่าสนใจสำหรับการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีเครือข่ายจะเห็นว่าในงานวรรณกรรมสมัยก่อนก็มีกล่าวถึงเพศวิถีแบบเครือข่ายไว้หลายเรื่อง เช่น การเล่นเพื่อนในเพลงยาวหม่อมเปิดสวรรค์ ที่แต่งโดย คุณสุวรรณ กวีหญิงผู้แต่ง “พระมเหศวร” ที่ประพันธ์ในช่วงปี พ.ศ. 2384 – 2385 รวมถึงการสมพาสที่ผิดธรรมชาติวรรณกรรมไทย ดังในหนังสือของปรียาร์ตน์ ชาวลิตประพันธ์ (2549) ที่กล่าวถึงการสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย เช่น คนกับยักษ์ คนกับสัตว์ ซึ่งปรากฏเป็นอนุภาคอยู่ในนิทานไทยหลายเรื่องและหลายยุคสมัย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในนิทานของสุนทรภู่ เนื่องจากสุนทรภู่เป็นกวีที่มีชั้นเชิงในการประพันธ์เทียบเคียงได้กับเชกสเปียร์ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการศึกษาวรรณกรรมของสุนทรภู่ในแง่วรรณศิลป์เป็นส่วนใหญ่ เช่น การศึกษาเปรียบเทียบโคลงนิราศนรินทร์กับโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ในด้านการใช้ศัพท์ วรรณรส และสารัตถะ การวิเคราะห์และเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานคำกลอนสุนทรภู่ การวิเคราะห์โครงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ การศึกษาลักษณะการเชื่อมโยงความในกลอนนิราศของสุนทรภู่ และมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเพศหรือคติทางเพศ คือ การศึกษาทัศนะของสุนทรภู่ที่มีต่อผู้หญิงโดยศึกษาจากวรรณกรรม และจริยศึกษาของสตรีไทย

ในสุภาษิตสอนหญิงคำกลอน ซึ่งจะเห็นได้ว่ายังไม่มีการศึกษาเนื้อหาของสุนทรภู่ในแง่เพศวิถี ซึ่งนิทานนั้นเป็นวรรณกรรมที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมในสมัยนั้น ทำให้เห็นการดำเนินชีวิตของตัวละคร ดังในนิทานของสุนทรภู่ทั้งโคบุตร พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ และสิ่งหิโกรภพ ซึ่งต่างก็มีลักษณะของตัวละครเคียวรีปรากฏ และแทรกแฝงอยู่ เช่น การเลื้อนไหลทางเพศในเรื่องลักษณะวงศ์ ปฏิสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเพศเดียวกันและเพศวิถีที่แหวกขนบ ในเรื่องสิ่งหิโกรภพ โคบุตร และลักษณะวงศ์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาค้นคว้าและเปิดเผยในสิ่งที่ปกปิดอยู่ในนิทานของสุนทรภู่ นั้นจะแสดงให้เห็นว่าความเป็นเคียวรีนั้นมีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาในทุกยุคสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเพศวิถีของตัวละครเคียวรีในนิทานของสุนทรภู่
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีของตัวละครเคียวรีในนิทานของสุนทรภู่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง เคียวรีในวรรณคดีนิทานสุนทรภู่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นแนวทางในการศึกษาหลัก โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ (Theory Framework) ขึ้นจากทฤษฎี เคียวรี ตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพื่อศึกษารูปแบบเพศวิถีของตัวละครเคียวรีในวรรณกรรมของสุนทรภู่ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีของตัวละครเคียวรีในวรรณกรรมของสุนทรภู่ และจะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis description)

ผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกวรรณคดีนิทานเรื่อง โคบุตร พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ และสิ่งหิโกรภพ ของสุนทรภู่ โดยกำหนดเนื้อหา คือ มีการแสดงออกเกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศ ทั้งด้วยท่าทางที่สื่อความรู้สึก ความต้องการทางเพศทัศนคติทางเพศ และรสนิยมทางเพศ เก็บข้อมูลจากตัวบทนิทาน ได้แก่ โคบุตร พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ และสิ่งหิโกรภพ แบบที่คัดลอกจากต้นฉบับที่ยังไม่ได้รับการถอดความ ตลอดจนหนังสือหรือแหล่งความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีเคียวรีทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

วิเคราะห์กระบวนการนำเสนอภาพเพศวิถีของตัวละครเครือข่ายในวรรณกรรมของสุนทรภู่ โดยดูทั้งสำัญและองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง และวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีของตัวละครเครือข่ายในนิทานของสุนทรภู่ โดยพิจารณาจากตัวบทวรรณกรรม และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในทางวรรณกรรมและสังคม

ผลการศึกษา

เพศวิถีของตัวละครเครือข่ายในนิทานสุนทรภู่

เครือข่ายนี้มีหลายรูปแบบ เพราะเกิดจากแนวคิดที่ว่าเครือข่ายคือความหลากหลายทางเพศรูปแบบหนึ่งที่เป็นเสมือนร่มของความหลากหลายทางเพศทั้งหลาย คือมีความหมายครอบคลุมเพศทางเลือกทั้งหลาย เช่น รักร่วมเพศ ไบเซ็กชวล และเพศวิถีที่แปลกแยก เลื่อนไหลได้ ดังนั้นในข้อนี้จะเป็นการนำเสนอรูปแบบต่างๆ ของเครือข่ายที่พบในนิทานของสุนทรภู่ การนำเสนอถึงรูปแบบของเครือข่ายที่พบจากการวิเคราะห์นิทานของสุนทรภู่ในบทความนี้ได้เสนอ รูปแบบของตัวละครเครือข่ายแบบรักร่วมเพศ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ รักร่วมเพศและรักต่างเพศ ดังต่อไปนี้

รักร่วมเพศ

พฤติกรรมทางเพศแบบรักร่วมเพศในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ที่โดดเด่นคือหญิงกับหญิงเป็นส่วนหนึ่งของเพศวิถีแบบเครือข่าย ในวรรณคดีไทยนั้นปรากฏเก่าสุดในสมุทรโฆษคำฉันท์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, 2557) จากนิทานของสุนทรภู่ทั้ง พระอภัยมณี โคบุตร สิงหนไกรภพ ลักษณะวงศ์ มีการบอกเล่าถึงการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศเดียวกันทั้งหญิงและชาย โดยความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงกับหญิงหรือที่ในยุคก่อนนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเล่นเพื่อน” นั้นนับว่าเป็นเพศวิถีที่พบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มนางสนมกำนัลในราชสำนัก ในงานวรรณกรรมของสุนทรภู่ก็ปรากฏภาพการเล่นเพื่อนอยู่ในหลายเรื่อง เรื่องแรกคือ นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี และลักษณะวงศ์ ความว่า

พวกนายทำหมายเกาะลังกาทวีป	ออกแล่นรีบเร็วลัดไม่ขัดขวาง
ข้าหลวงเหล่าสาวสวรรค์กำนัลนาง	นั่งเท้าคางบ้างก็เือกเขนกฟิง
บ้างแอบเพื่อนเหมือนหนึ่งน้องประคองปลอบ	ชวนขึ้นชอบชมชลาประสาธหญิง
บ้างเบียดผลัดกั๊กค้อนซออ่อนอิง	บ้างช่วงชิงที่นั่งทำรังแก

(พระอภัยมณี, 2517)

บ้างเล่นเพื่อนเป็นนกายให้เพื่อนทอด	ประสานสอดครกเกี่ยวไม้ไผ่คล้อง
นาสิกเสียดเบียดชิดอยู่ติดปราง	จับม่นางบ้างหลับประทับกัน

(ลักษณะวงศ์, 2501)

การแสดงออกจากบทกลอนข้างต้นเป็นกิจกรรมทางเพศที่ไม่ได้แตกต่างจากกิจกรรมทางเพศของหญิงชาย คือ มีการเบือนกายให้ทอด จับมือประสานกัน สัมผัสหน้าอกซึ่งกันและกัน ซึ่งสังคมของสาวชาววังในเขตพระราชฐานชั้นในมีแต่ผู้หญิงล้วน จึงอาจต้องพึ่งพาเพศเดียวกันช่วยบรรเทาความร้อนรุ่มกายใจให้เบาบางลง โดยการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเพศเดียวกัน อาจเนื่องมาจากในสมัยก่อนนั้น ผู้หญิงที่เกิดมาสำหรับเป็นชาววัง ในบางครั้งความรักต่อเพศเดียวกันทำนองหญิงรักหญิง ก็ย่อมเป็นไปได้สูง ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่มีเสียงห้ามว่าไม่ควรจะเกิดขึ้นเช่นนั้น นั่นเป็นเพราะหญิงสาวชาววังใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีเพียงแต่ผู้หญิงเท่านั้น และด้วยจารีตประเพณีจึงไม่ค่อยมีโอกาสได้รู้จักกับชายหนุ่ม

ในวรรณคดีของสุนทรภู่ก็อาจมิได้แสดงการยอมรับกับเรื่องการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเพศเดียวกันของหญิงและหญิง จึงแสดงท่าที่ไม่เห็นด้วยเอาไว้หลายตอนด้วยกัน โดยเห็นได้จากการที่ตัวละครเอกของนิทานเรื่อง พระอภัยมณี คือ พระอภัยมณีแสดงอาการต่อต้านการเล่นเพื่อน โดยให้ศรีสุวรรณยืนยันรับรองว่าพี่ชายไม่มีทางข้องเกี่ยวกับสาวรักร่วมเพศเป็นอันขาด

แต่ห้ามแหนหมั้นเห็นว่าเล่นเพื่อน
ทั้งคู่เขาลำบากไม่พอใจเซย

ถึงรูปเหมือนนางฟ้ามาก็เจย
พระไม่เคยคบหารักษาสงศ์

(พระอภัยมณี, 2517)

จากตอนนี้แสดงให้เห็นว่าการที่ถึงแม้จะมีรูปร่างหน้าตาดีราวกับ “นางฟ้า” พระอภัยมณีก็รู้สึกอะไร หากนางห้ามผู้นั้นมีการคบหากันระหว่างเพศเดียวกัน พระอภัยมณีจะไม่เข้าไปข้องเกี่ยว และพบพระสนะนี้ในกลอนนิทานเรื่องสิงห์ไกรภพและลักษณะวงศ์ ความว่า

แต่ลูกสาวท้าวพระยาพวกข้าหลวง
ต่างเมินหมางห่างเหินทำแซ่เขื่อน

ทุกกระทรวงห้ามแหนไม่หมั้นเหมือน
เที่ยวเล่นเพื่อนพิศวาสละราชการ

(สิงห์ไกรภพ, 2501)

ในสิงห์ไกรภพตอนนี้พูดถึงลูกสาวเหล่าข้าราชการในวังที่เล่นเพื่อนจนไม่ทำงาน ทำให้เห็นทัศนคติส่วนหนึ่งของสุนทรภู่ที่มองว่าการเล่นเพื่อนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะทำให้ต้อง “ละราชการ” หรือทำให้เสียการเสียงานไป สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์อาจจะยังไม่ยอมรับพฤติกรรมเล่นเพื่อนเท่าไรนัก ดังที่สุนทรภู่บรรยายให้เห็นว่าเป็นสิ่งต้องห้ามต้องปิดบัง ดังตอนหนึ่งของนิทานเรื่อง ลักษณะวงศ์ ว่าไว้ว่า

บ้างตัวสั้นนั่งงกจนตกเตียง
ที่เล่นเพื่อนเปื้อนกอดนางยอตรัก

เอามือเหวี่ยงเข้าไปต้องคันช่องหัก
ครั้นก็กักก็กระโดดหน้าต่างไป

(ลักษณะวงศ์, 2501)

จากตอนที่ยกมานั้นเป็นตอนที่เกิดความโกลาหลเพราะมีข้าศึกยกพลมาเผาบ้านเผาเมือง ทุกคนในวังต่างก็ตกใจหนีตาย การที่ตัวละครที่กำลังเล่นเพื่อนกันอยู่นั้นจะต้องกระโดดหน้าต่างหนีไปนั้นแสดงว่ากลัวใครรู้ใครเห็น แต่มีเสียงเล็กน้อย

ในขณะที่กำลังมีปฏิบัติการทางเพศก็ต้องล้มเลิกกลางคันและรีบหนีไปทันทีทั้งที่ยังไม่ทราบว่าภายนอกนั้นเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น

ความสัมพันธ์ทางเพศแบบหญิงรักหญิงนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่เกิดภาพการ “เล่นเพื่อน” นั้น เกิดขึ้นกับตัวละครในวัง อันเป็นสถานที่ที่มีจารีตและกฎที่เคร่งครัด การแสดงออกทางเพศจึงเป็นไปอย่างไม่เปิดเผย แนวทางที่ทำให้เกิดพฤติกรรม การมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบหญิงรักหญิงเหล่านี้อาจเกิดจากการสื่อสารกันระหว่าง บุคคลผ่านทางกลุ่มคนที่อยู่ด้วยกัน ใกล้ชิดกัน หรือเรียกว่ามีการ “สอนงาน” กัน ซึ่งหญิงสาวในวังในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอาจเป็นเช่นนั้น เพราะไม่ได้มีการพบปะ กับชายอื่น หรืออาจได้รับแรงเสริมหรือแรงกระตุ้นต่าง ๆ จนเกิดอารมณ์ที่ผูกพันกันขึ้น หรืออาจเกิดจากการเลียนแบบกันระหว่างหญิงสาวชาววังที่อยู่ใกล้ชิดกัน กระทั่ง อาจเป็นผลจากความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในบริบทสังคมที่อาศัย และเติบโตขึ้น

รักต่างเพศแบบออกปติ

ในนิทานของสุนทรภู่มีอยู่หลายเรื่องที่แสดงลักษณะตัวละครเควียร์ ที่มีการ เลื่อนไหลของอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual identity) ตามแนวคิดที่ว่าเควียร์นั้นเป็นเพศ ที่เลื่อนไหลได้ (Fluid) ซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศนั้นหมายถึงพฤติกรรมทางเพศของ แต่ละบุคคล ที่อาจสื่อและสื่อถึงรสนิยมทางเพศเมื่อผู้คนระบุหรืออาจไม่ระบุรสนิยม ทางเพศของตนเอง หรือกระทั่งคนที่ไม่ต้องการระบุรสนิยมทางเพศของตนเอง อัตลักษณ์ ทางเพศนี้ครอบคลุมถึงสิ่งบ่งชี้ทางเพศทุกอย่างทั้งด้านกายภาพภายนอกที่สังเกตเห็น ได้ชัดเจน เช่น อวัยวะเพศ หน้าอก และทางด้านจิตใจของแต่ละคนซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งแต่ละเพศจะมีอัตลักษณ์แตกต่างกันไปดังนั้นบุคคลที่มีจิตใจโน้มเอียงไปในทาง ตรงกันข้ามกับอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง นับว่าเป็นเรื่องใหม่ในงานวรรณกรรม สมัยนั้นที่ตัวละครสามารถทำให้เครื่องเพศหรืออวัยวะเพศที่มีอยู่ติดตัวตั้งแต่เกิดสามารถ หายไปได้ ในปัจจุบันอาจไม่ได้ทำให้หายไปแต่เป็นการ “แปลง” ไป หรือที่เรียกว่า การแปลงเพศ ซึ่งเป็นเควียร์ในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ นางสาววรรณอำภาและนางทิพเกสร ในเรื่อง ลักษณะวงศ์

นางสุวรรณอำภาผู้เป็นมารดาของลักษณวงศ์กับลักษณวงศ์เดินทางมากลางป่าได้ 3 เดือน วันหนึ่งมาถึงริมสระน้ำจึงหยุดพักผ่อนหลบไป ทำวริญมาศยักษ์ครองเมืองมยุรามาพบก็นิกรันนางสุวรรณอำภา จึงลักพาตัวนางไปเมืองมยุรา เมื่อถึงเมืองมยุรา ทำวริญมาศพยายามเล้าโลมเพื่อจะได้นางสุวรรณอำภาเป็นเมีย แต่นางไม่ยินยอม อริษฐานขอให้ความซื่อสัตย์ต่อสามีช่วยป้องกันนางให้พ้นจากการลวงเกินของยักษ์ ยักษ์จึงเปลี่ยนใจเลี้ยงดูนางสุวรรณอำภาเป็นอย่างดี

ในตอนนี้องที่นางสุวรรณอำภาตั้งจิตอธิษฐานให้ “ประเวณีสูญหายจากกายนาง” เพื่อให้พ้นจากการลวงเกินของยักษ์วริญมาศ ประเวณีคืออวัยวะเพศของนางสุวรรณอำภา เมื่อยักษ์วริญมาศเห็นดังนั้นก็ตกใจ และละอายใจที่จะมีสัมพันธทางเพศกับนางสุวรรณอำภา สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นการผลิตซ้ำความเชื่อในวรรณกรรมของไทยที่มีมาช้านานของคนไทยตั้งแต่โบราณ การที่จะให้ตัวละครหญิงมีความบริสุทธิ์ไม่เคยผ่านมือชายใดเลยนอกจากสามีของตน ต้องตั้งจิตอธิษฐานขออย่าให้มีชายคนอื่นมาลวงเกินตน หากใครเข้าใกล้ก็ให้รู้สึกร้อน เหมือนนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ที่ทศกัณฐ์เข้าใกล้ก็เกิดร้อนดังไฟบรรลัยกัลป์ แต่ในขณะที่ลักษณวงศ์ การทำให้ประเวณีสูญหายไปนั้นเป็นแนวคิดที่แปลกใหม่อย่างยิ่งสำหรับวรรณกรรมเก่า และเป็นสิ่งที่ท้าทายชนบเรื่องการตั้งจิตอธิษฐานของตัวละคร ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555) อธิบายว่าการแต่งวรรณกรรมแนวนี้เป็นแนวใหม่ นอกจากเป็นการทดลองเปลี่ยนรูปแบบของสุนทรภู่แล้ว สุนทรภู่นี้ได้มีการนำเสนอตัวละคร รูปแบบพฤติกรรมของตัวละครอย่างมีเหตุผล เสนอความสมจริง และมีความเป็นมนุษย์

อีกตัวละครหนึ่งที่มีการทำให้ตัวละครมีการเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ทางเพศภายนอกคือ นางทิพเกสร ซึ่งเป็นพระชายาของลักษณวงศ์ นางทิพเกสรเกิดมาในดอกบัวอาศัยอยู่กับดาบส ซึ่งนอกจากดาบสแล้วก็รู้จักบุคคลอื่นเพียงคนเดียวคือลักษณวงศ์เท่านั้น จากนั้นก็เดินป่าไปกับลักษณวงศ์กระทั่งตั้งครภร์ แต่ทิพเกสรมีเหตุให้ต้องพรางจากลักษณวงศ์กลางป่า ทำให้เทวดาในป่านั้นสงสารช่วยแปลงเพศสภาพของทิพเกสรให้เป็นพราหมณ์หนุ่ม เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้อื่นมาทำร้ายนางทิพเกสรได้โดยเทวดาได้มอบแหวนวิเศษที่สามารถทำให้นางทิพเกสรแปลงกายเป็นพราหมณ์ได้ และ “เพศบุรุษก็จะสูญดอกโฉมศรี” นั้นหมายถึงจะต้องยอมรับว่าอัตลักษณ์ทางเพศที่แสดงถึง

ความเป็นหญิงหรืออวัยวะเพศหญิงก็จะสูญหายไป ดอกโคมศรีในที่นี้จึงหมายถึงอวัยวะเพศหญิง แต่ถึงกระนั้นเมื่อนายพรานพราหมณ์เกสรเข้าถวายเป็นตัวกับลักษณะวงศ์ก็ยังมียลักษณะความเป็นหญิงอยู่ทั้งที่อัตลักษณ์ทางเพศภายนอกของนางทิพเกสรนั้นเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างสิ้นเชิง

ในตอนนี้นายพรานพราหมณ์ทิพเกสรเข้าเมือง สิ่งที่พราหมณ์ทิพเกสรได้รับเป็นโทษเบื้องต้นสำหรับการเป็นเคียรของนางคือ การที่ผู้คนสะกิดกันมองในความ “แปลก” ของพราหมณ์เกสร นั่นคือเป็นพราหมณ์เพศชายที่อ่อนแอ และมีผิวพรรณคล้ายกับลักษณะภายนอกของเพศหญิง คือ “ข้างโน้นวอนข้างนี้ว่ากิน้ำหัว” บ้างก็แซวและเรียกพวกให้มาดูพราหมณ์เกสรที่มีลักษณะภายนอกส่วนใหญ่เป็นชาย แต่ “นางสาวสาวแลดูให้ชู้ใจ” ซึ่งทำให้เห็นว่าคนที่มียลักษณะเคียรในสมัยนั้นก็ได้รับการปฏิบัติให้เป็นเหมือนสีสันของสังคม น่าขบขัน และเป็นส่วนที่แปลกประหลาดในสังคม เมื่อเข้าเฝ้าลักษณะวงศ์แล้วก็ได้ทูลลักษณะวงศ์ว่าตนเองนั้นเป็นพราหมณ์หลงป่า แต่เมื่อลักษณะวงศ์พินิจดูแล้วก็พบว่าพราหมณ์ทิพเกสรนี้ไม่เหมือนพราหมณ์ทั่วไป แตกต่างคือมีผิวพรรณที่งาม และได้พูดถึง “ถัน” ของพราหมณ์ทิพเกสรที่ไม่ได้เหมือนผู้หญิง การตัดสินใจจากสายตาของนายพรานและลักษณะวงศ์จึงผูกโยงกับระบบความคิดเรื่องเพศวิถีที่มองว่าหน้าอกคือสัญลักษณ์แทนความเป็นหญิง เมื่อเรื่อนร่างของพราหมณ์เกสรไม่ปรากฏสัญลักษณ์ดังกล่าว พรานป่าและลักษณะวงศ์จึงเข้าใจว่าพราหมณ์น้อยนี้มีเพียงรูปลักษณ์ที่คล้ายผู้หญิงเท่านั้น

การที่อัตลักษณ์ทางเพศของนางทิพเกสรเลื่อนไหลได้นั้น ทำให้สามารถโยงกับแนวคิดเรื่องการเลื่อนไหลของเพศสภาพในรูปแบบของเคียร ที่ว่าการพรางเครื่องเพศนั้น เป็นการปิดบังตัวตนที่ซ่อนอยู่ภายใน โดยการแสดงออกด้วยการแต่งกายหรือปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ภายนอกให้เป็นเหมือนเพศตรงข้าม แต่การพรางกายเช่นนี้บางครั้งก็อาจแสดงออกในทางตรงกันข้ามเช่น การมีกายเป็นชายแต่ใจเป็นหญิง การมีกายเป็นหญิงแต่ใจเป็นชาย การปิดบังอำพรางหรือการทำให้เกิดกระบวนการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ทางเพศภายนอกก็สามารถช่วยให้แสดงอัตลักษณ์ภายนอกตามที่ภายในปรารถนาได้ เหมือนการแปลงเพศสภาพในปัจจุบัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อเพศวิถีแบบเครือรั้งของตัวละครในนิทานสุนทรภู่

เพศวิถีแบบเครือรั้งที่ปรากฏในนิทานของสุนทรภู่ นั้นเกิดจากปัจจัยหลายประการ ซึ่งในบทนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการแสดงออกทางเพศของตัวละคร ในรูปแบบต่าง ๆ ประกอบไปด้วยปัจจัยทางกายภาพ คือ สังคม สภาพแวดล้อม ปัจจัยทางชีวภาพ คือ รูปลักษณ์ และความต้องการตามธรรมชาติ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ปัจจัยทางสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยภายนอกรูปแบบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีเพศวิถีแบบเครือรั้ง ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ปัจจัยที่เกิดจากคนที่อยู่แวดล้อม ตัวละครในเรื่องและสภาพของสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งในนิทานของสุนทรภู่ นั้นพบทั้งในรูปแบบรักร่วมเพศและรักต่างเพศ อนึ่งในบทความนี้จะขอนำเสนอโดยภาพรวม

มีหลายแนวคิดที่มองว่าไทยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาและเลียนแบบรูปแบบของพฤติกรรมนั้น การเล่นเพื่อนที่ปรากฏในนิทานของสุนทรภู่ นั้นหมายถึงหญิงคบหญิงด้วยกันต่างชั่วรัก หรือหญิงสำเร็จความใคร่กับคนเพศเดียวกัน ภาพเขียนฝาผนังแต่โบราณ ก็มีภาพเรื่องนี้ปรากฏอยู่หลายแห่ง และอาจอนุมานได้ว่าในสมัยก่อนนั้นการเล่นเพื่อนนั้นไม่ถือว่าเป็นเรื่อง สัปดน หรือออกปติ แต่เป็น ความเป็นจริงของชีวิต เนื่องจากในสมัยก่อนนั้น ผู้หญิงที่อยู่ในวังโดนจำกัดขอบเขตให้ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยในแต่ละวันจะเจอแต่คนเพศเดียวกันอยู่ในวัง เช่น เจ้าจอมหม่อมห้าม นางใน ถูกกักให้อยู่แต่ในเขตที่ห้ามผู้ชายล่วงล้ำ และห้ามออกมาคบหากับคนข้างนอก สังคมจึงเหลือแต่คนเพศเดียว นั่นคือ เพศหญิง การเล่นเพื่อนจึงถือว่าเป็นเรื่องปกติในวัง มิได้มีผู้ใดมองหรือตราหน้าว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายนัก กระทั่งพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ได้มีบทลงโทษใดกับผู้ที่พฤติกรรมหญิงรักหญิง ดังในเรื่อง พระอภัยมณี

ฝ่ายห้ามแห่นแสนสนมเมืองมัจกร
ด้วยเมื่ออยู่บุรีภิรมย์รส
จนเคยเล่นเป็นธรรมเนียบนางมัจกร
กลางคั่นเที่ยวเกี่ยวเพื่อนออกเกลื่อนไป

แต่ล้วนนักเลงเพื่อนเหมือนกันหมด
เพราะท้าวทศวงศ์ไม่ว่าไร
ทั้งร่วมรักร่วมชีวิตพิสมัย
เป็นหัวไม่ผู้หญิงลอบทั้งกัน

(พระอภัยมณี, 2517)

ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม

ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวละครเควียร์ ซึ่งมีอิทธิพลและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้ทั้งสิ้น ในตอนที่พระสิงห์ไกรภพรับพระมเหสีสร้อยสุดามาครองคู่ด้วยกัน หลังจากสังหารพญายักษ์ผู้เป็นพระบิดาของนางแล้วก็ไม่ทรงเหลียวแลหญิงใดเลย ทำให้นางสนมกำนัลไม่ได้มีโอกาสได้ปรนนิบัติพระสิงห์ไกรภพเลย จึงสงสัยว่านางจะดงามปานใด เมื่อนางสนมกำนัลได้ยลโฉมพระมเหสีสร้อยสุดาก็ต้องยอมรับว่างามล้ำเลิศและหมดโอกาสที่จะทำตัวเป็นคู่แข่งพากันประพุดติเตนเบียดเบียนไปจากปกติ คือ แทนที่จะรักเพศชาย กลับสนใจและรักคนเพศหญิงด้วยกัน อันเป็นความรักในหมู่สนมกำนัลและเล่นเพื่อน

รูปลักษณะของตัวละครนับว่ามีผลต่อเพศวิถีของตัวละครเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความต้องการทางเพศขึ้นกับตัวละคร แต่สำหรับตัวละครเควียร์ รูปลักษณะของตัวละครก็มีผลเช่นเดียวกัน แต่สลับบทบาท เนื่องจากตัวละครเควียร์ที่เป็นหญิงมักมีการแสดงความต้องการทางเพศอย่างชัดเจน และแสดงถึงความหลงใหลในเพศตรงข้ามอย่างชัดเจน

ความต้องการทางเพศ (sexual desire) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่เป็นผลจากสิ่งเร้าภายในหรือสิ่งเร้าภายนอกที่เป็นปัจจัยมากระตุ้นให้เกิดความรู้สึกทางเพศขึ้น โดยมีระดับมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมอารมณ์และพื้นฐานด้านบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งในนิทานของสุนทรภู่ ความต้องการทางเพศถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดเพศวิถีแบบเควียร์ทั้งแบบรักร่วมเพศและรักต่างเพศ

ความต้องการทางเพศที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเพศวิถีแบบเควียร์ ในตัวละครเควียร์ สิ่งที่มากระตุ้นแรงขับทางเพศ (sex drive) คือ จินตนาการทางเพศ (Sex Fantasy) กล่าวคือ การฝันหรือคิดถึงเรื่องเพศโดยกำหนดภาพนั้นขึ้นในใจ (เจิมศิริ เหลืองศุภภรณ์, 2545) ในที่นี้ตัวละครเควียร์มีพฤติกรรมทางเพศที่มีการสัมผัสฝ่ายตรงข้าม เนื่องจากเกิดจินตนาการทางเพศถึงคนที่ตนหมายปอง ดังในตอนที่ได้บุตรผัวถึงนางอำพันมาลา จึงได้ลอบไล่พระอรุณ ความว่า

จะใกล้เคียงกลับคล้ายเหมือนสายสวาท มาร่วมอาสน์ห้องแอบแนบสนนิท
พระหัตถ์สอดคอดน่องประคองคิด แล้วจุมพิตเชยปรางทางสุนทร
(พระอภัยมณี, 2517)

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้เกิดเพศวิถีแบบเครือข่ายที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งปัจจัยทางกายภาพ อันได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ปัจจัยทางชีวภาพ คือ รูปลักษณ์ และความต้องการทางเพศตามธรรมชาติ จะเห็นว่าปัจจัยเหล่านี้ต่างส่งผลให้เกิดเพศวิถีแบบเครือข่ายแทบทั้งสิ้น

สรุปผล

เครือข่ายนั้นมีหลายรูปแบบเพราะเกิดจากแนวคิดที่ว่าเครือข่ายคือความหลากหลายทางเพศรูปแบบหนึ่งที่เป็นเหมือนร่มของความหลากหลายทางเพศทั้งหลาย ทั้งแบบรักร่วมเพศและรักต่างเพศ พฤติกรรมทางเพศของตัวละครในนิทานของสุนทรภู่ที่ยกมาทั้ง 4 เรื่องนั้น ก็ล้วนแล้วแต่มีเพศวิถีแบบเครือข่ายทั้งแบบรักร่วมเพศและแบบรักต่างเพศแบบที่สังคมในปัจจุบันกำลังทำความเข้าใจและเป็นที่รู้จักในวงกว้างนั้น คือ ปฏิบัติสัมพันธ์ทางเพศแบบเพศเดียวกัน หรือรักร่วมเพศ พฤติกรรมรักร่วมเพศนั้นได้รับความสนใจจากสังคมเป็นอย่างมากทั้งเหล่านักวิชาการและประชาชนทั่วไป เกิดเป็นความรู้และความเชื่อที่แตกต่างกันไปตามการรับรู้และเรียนรู้ของแต่ละคน บ้างก็ว่าการเป็นคนรักร่วมเพศนั้นมีหลายสิ่งที่แตกต่างกันจากคนทั่วไป คนรักร่วมเพศจะต้องแต่งกาย มีการพูดจา มีการแสดงอาการท่าทางเลียนแบบเพศที่ตนต้องการจะเป็น บางแนวคิดมองว่าคนรักร่วมเพศจะมีลักษณะหรือพฤติกรรมที่เหมือนคูรักต่างเพศทุกประการ เว้นแต่เรื่องของรสนิยมทางเพศซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใน แสดงว่าเราไม่สามารถตัดสินในมิติใดมิติหนึ่งได้ว่าคนใดหรือตัวละครใดมีลักษณะเป็นแบบรักร่วมเพศ เว้นเสียแต่จะมีพฤติกรรมหรือพฤติกรรมการทางเพศที่แสดงออกว่าเป็นคนรักร่วมเพศ ดังในนิทานของสุนทรภู่ที่พบพฤติกรรมรักร่วมเพศแบบหญิงรักหญิงในเรื่องพระอภัยมณี สิ่งไหนกรภาพ ลักษณะวงศ์ และโคบุตร

ด้านปัจจัยที่ทำให้เกิดเพศวิถีแบบควียร์ที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งปัจจัยทางกายภาพ อันได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ปัจจัยทางชีวภาพ คือ บุคลิก และความต้องการทางเพศตามธรรมชาติ จะเห็นว่าปัจจัยเหล่านี้ต่างส่งผลให้เกิดเพศวิถีแบบควียร์แทบทั้งสิ้น ในตัวละครควียร์ที่มีความสัมพันธ์ทางเพศแบบรักร่วมเพศนั้น จะเกิดจากปัจจัยทางสังคมเป็นสำคัญ ในสังคมสังคมหนึ่งนั้น หากแบบแผนพฤติกรรมทางเพศใดที่ได้รับการยอมรับแล้วก็มีขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องปกปิดเหมือนนางในเมืองมัจจุรที่เล่นเพื่อนกันโดยทั่วไปถึงขั้นร่วมรักและร่วมชีวิต โดยทำทศวงศ์ก็ได้ลงโทษหรือกีดกันเพศวิถีเช่นนี้จึงทำให้เพศวิถีแบบหญิงกับหญิงนั้นมีได้เป็นเรื่องลับ ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อเพศวิถีแบบควียร์ แบบรักต่างเพศ คือ การให้เพศหญิงที่มีลักษณะควียร์มาช่วยสนับสนุนและส่งเสริมสถานะทางสังคมของตัวละครชาย คือให้ช่วยทำสงคราม เพื่อให้พระอภัยมณีนั้นเป็นเจ้าเมืองผลึกที่รบชนะและมีเกียรติ ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมเองก็มีผลให้เกิดเพศวิถีแบบควียร์ กล่าวคือ สภาพแวดล้อมที่แวดล้อมด้วยผู้หญิงล้วน เป็นการทำให้เกิดการเล่นเพื่อน เนื่องจากนางห้ามทั้งหลายในวังมิได้มีสิทธิ์ที่จะพบชายอื่น หรือมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น ทำให้มีเพียงหญิงด้วยกันเท่านั้นที่ช่วยบรรเทาความต้องการทางเพศได้ ดังในเรื่องสิงห์ไกรภพ ที่เมื่อเหล่านางสนมไม่ได้มีโอกาสถวายงานสิงห์ไกรภพ ทำให้ต้องเล่นเพื่อนระหว่างนางสนมด้วยกันเอง ส่วนเพศวิถีแบบควียร์ที่เป็นรักต่างเพศนั้นปัจจัยทางสภาพแวดล้อมก็ส่งผล ดังในเรื่องพระอภัยมณีที่โดนลักมาอยู่กับนางผีเสื้อที่ต้องอยู่ร่วมกันสองต่อสอง ออกจากถ้ำก็ไม่ได้ไม่ได้พบปะหญิงอื่น ทำให้ต้องจำทนร่วมรักกับนางผีเสื้อ เพราะสภาพแวดล้อมบีบบังคับ ถึงแม้จะเป็นการ “กินมันกันเสียยง” ก็ตามที่ด้านปัจจัยทางชีวภาพ คือ บุคลิก และความต้องการทางเพศตามธรรมชาติ จากนิทานของสุนทรภู่ไม่นับว่าบุคลิกนั้นมีผลต่อการเกิดเพศวิถีแบบควียร์แบบรักร่วมเพศ หากแต่เกิดกับเพศวิถีแบบรักต่างเพศ ทั้งยังมีได้จากการการที่เพศชายรู้สึกถูกใจในบุคลิกของเพศหญิงหากแต่เป็นเพศวิถีที่เกิดจากการที่ตัวละครควียร์เพศหญิงถูกใจในเพศชายและต้องการได้มาครอบครอง ซึ่งต่างจากวรรณกรรมไทยทั่วไปที่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากการที่เพศชายถูกตาต้องใจในบุคลิกของเพศหญิง

ทั้งยังพบว่าความต้องการทางเพศตามธรรมชาตินั้นส่งผลให้เกิดเพศวิถีของตัวละคร เครือข่ายแบบรักต่างเพศเช่นกัน

ทฤษฎีเครือข่ายเป็นการทำลายกรอบเกณฑ์ทางเพศวิถีที่ตึงปวง เพราะมีความเชื่อว่าเพศวิธินั้นสามารถเลื่อนไหลได้ ไม่มีความปกติหรืออปกติ ทุกคนล้วนมีความปกติเท่าเทียมกัน ถึงแม้วิถีทางเพศนั้นจะแตกต่างกัน ในสมัยก่อนมีชุดความคิดที่ว่าแต่ละเพศนั้นมีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากมีอวัยวะเพศชายก็จะแสดงออกอย่างชาย หากมีอวัยวะเพศหญิงก็จะแสดงออกอย่างเพศหญิง แต่สำหรับแนวคิดเรื่องเครือข่ายนั้น ต่างจากแนวคิดเดิม คือ เชื่อว่า เพศวิถีมีความเลื่อนไหล (Fluid) คือสามารถเปลี่ยนแปลงได้ทุกเมื่อไม่มีรูปแบบการแสดงออก หรือความรู้สึทางเพศใดที่ตายตัวถาวร เพราะเครือข่ายอยู่บนฐานคิดที่ว่า เพศวิถีของมนุษย์ทุกคนสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ ไม่จำเป็นต้องคงอยู่กับที่เสมอไปในนิทานของสุนทรภู่มีตัวละครที่แสดงลักษณะของเครือข่ายหลายรูปแบบ คือมีทั้งรักร่วมเพศ มีตัวละครที่มีลักษณะของการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual identity) ที่วิทยา นาควัชระ (2542) นิยามว่าเป็นคนข้ามเพศ (Transgender) คือ คนที่แปลงเพศให้มีเครื่องเพศเป็นเพศตรงข้าม และในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ก็พบมีตัวละครเครือข่ายที่มีลักษณะแหวกขนบ ถึงแม้ว่าสังคมจะยังให้สถานะของวรรณกรรมเหล่านี้ว่าเป็นวรรณกรรมที่ขัดต่อศีลธรรมและจริยธรรมที่ถูกและควร เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึง “ความอปกติทางเพศ”

อภิปรายผล

เครือข่ายเป็นเพียงสถานะหนึ่ง ในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ไม่ใช่จำกัดอยู่แค่ เกย์ เลสเบี้ยน หรือเพศทางเลือกอื่น แต่สามารถใช้เรียกใครก็ตามที่มีปฏิบัติการทางเพศที่ทำให้รู้สึกแปลกแยก เป็นคนชายขอบของสังคม (Anyone who feels marginalized) ซึ่งคนชายขอบทางสังคมนั้นสามารถนิยามได้ในหลายรูปแบบ อาจเป็นลักษณะของคู่คนที่ตรงตามขนบของสังคม เช่น อปัลลักษ์ณ์ ไม่มีความเป็นหญิง ซึ่งในสมัยก่อนอาจถือว่าเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ ผิดปกติ และทำให้ผู้คนที่มีความสัมพันธ์ทางเพศเช่นนั้นรู้สึก “เป็นอื่น” รู้สึก “เป็นคนนอก” หรือวิปริต แต่ในปัจจุบันมองว่าเรื่องเหล่านี้

นั้นไม่ถึงขั้นวิปริต เพียงแต่เป็นธรรมชาติทางเพศที่ใครจะเลือกมีสัมพันธ์ทางเพศแบบใดก็ได้ แต่บางแนวคิดยังคงมองว่าเป็นเพศวิถีที่ไม่ถูกต้องหรือขัดต่อจรรยาในสังคม ซึ่งในนิทานของสุนทรภู่เน้นพบการมีปฏิบัติการทางเพศของคนชายขอบในหลายรูปแบบ

ตัวละครชายขอบตัวอย่างอีกตัวละครหนึ่งที่มีลักษณะของตัวละครเคียวรี คือ มีลักษณะที่ถูกผลักไสให้เป็นอื่นมาตั้งแต่ต้นเรื่อง ซึ่งมีลักษณะพฤติกรรมคล้ายกับนางผีเสื้อสมุทรในเรื่องพระอภัยมณี ที่จากจุดเริ่มเรื่องจะมีการไถ่โลมหรือเกี้ยวพาราสีเพศตรงข้ามก่อนอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ตรงตามขนบของหญิงทั่วไป อีกทั้งมีรูปลักษณ์ภายนอกและบุคลิกภาพภายในที่ “อปกติ” ต่างจากผู้หญิงทั่วไปในสังคม จึงได้รับการลงโทษสถานเบาทางสังคม คือ เป็นที่นาขบขัน ผู้คนดูถูกดูแคลน และเหยียดหยามในรูปลักษณ์ภายนอกและกิริยาที่แสดงออกมา แต่ถึงกระนั้นก็ยังได้มีปฏิสัมพันธ์ทางเพศกับตัวพระเอกของเรื่อง ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ชอบในรูปลักษณ์ภายนอกของตัวละครนี้ก็ตาม

บทบาทของตัวละครเคียวรีที่เป็นชายขอบตัวละครนี้ยังมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้พระอภัยมณีชนะในการทำสงครามกับอูศเรน และตอนสุดท้ายก็มีจุดจบเดียวกับตัวละครชายขอบที่เป็นอมมนุษย์ นั่นคือ ความตาย แสดงให้เห็นว่าสุดท้ายแล้วถึงแม้ว่าตัวละครเคียวรีนั้นจะมีบทบาทสำคัญหรือช่วยสนับสนุนตัวละครเอกให้ประสบความสำเร็จอย่างไร สุดท้ายแล้วการเป็นตัวละครชายขอบนั้นก็ต้องมียุติจบที่ไม่ดีนัก อาจเพราะถูกกดทับด้วยระบบคิดแบบปิตาธิปไตย ดังที่ Lois Tyson (2011 อ้างถึงใน อรทัย เพียยุระ, 2561) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้ว สังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchal Society) จะให้อำนาจกับเพศชายผ่านการให้คุณค่ากับบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม (Traditional Gender Roles) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วผู้ชายจะเป็นเพศที่มีเหตุผล มีความสามารถในการปกป้องคุ้มครองผู้อื่น ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะตรงกันข้ามกับผู้หญิง ซึ่งปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวข้างต้นถูกต่อต้านอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่ว่าเพศภาวะใด เพศวิถีใด หรือมีรูปลักษณ์อย่างไรก็ควรจะมีคุณค่าเท่าเทียมกัน และได้รับการปฏิบัติในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ คือ ควรมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีเครือข่ายในวรรณกรรมไทยรูปแบบอื่นที่มีใช้วรรณกรรมนิทานเพื่อเป็นการขยายขอบเขตการศึกษาเครือข่ายในหลายมิติมากขึ้น และ ควรมีการศึกษาวรรณกรรมนิทานของสุนทรภู่โดยใช้ทฤษฎีอื่น เนื่องจากนิทานของสุนทรภู่นั้นมีหลายองค์ประกอบที่น่าสนใจ เช่นด้านวรรณศิลป์ ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ไม่สามารถสำเร็จได้โดยตัวผู้วิจัยเพียงคนเดียว หากแต่สำเร็จได้จากความร่วมมือของกลุ่มคนหลายคนที่อยู่แวดล้อมตัวของผู้วิจัย ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งหมด คนกลุ่มแรกคือ ครอบครัวของข้าพเจ้า นายประภาส-นางรำไพโร ไชยคำภา ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาวิชาความรู้และวิชาชีวิต นายธีรเทพ ทองแถม ณ อยุธยา กำลังใจสำคัญของข้าพเจ้าที่กระตุ้นเตือนใจ สนับสนุน ค่าเล่าเรียนเสมอมา คนกลุ่มที่สอง คือ คณาจารย์ผู้ช่วยอ่าน ช่วยวิจารณ์ และช่วยเหลือในงานวิจัยนี้ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิสิทธิ์ กอบบุญ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารศรี สอทิพย์ ที่ได้เมตตาให้ข้อคิดและคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขจนทำให้บทความนี้เกิดความสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. อรทัย เพ็ญยุระ ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ในทุกเรื่อง ช่วยอ่านให้ข้อเสนอแนะ และช่วยแก้ไขงานวิจัยนี้ เป็นอย่างดี คนกลุ่มสุดท้าย คือ คณาจารย์จากสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่นทุกท่านที่ได้เมตตาสั่งสอน ให้ความรู้และชี้แนะแนวทางในการศึกษาภาษาและวรรณกรรม ทำให้ศิษย์ได้เห็นแนวทางและเพิ่มพูนความรู้ด้านภาษาไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งขอยืนยันว่าองค์ความรู้ที่ได้รับจากคณาจารย์ทุกท่านได้ถูกบูรณาการอยู่ในบทความนี้แล้ว

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน

นางทิษัมพร ทองแถม ณ อยุธยา ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จังหวัดอุดรธานี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย เกียรตินิยมอันดับ 1 จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารอ้างอิง

- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2557). *สุนทรภู่อาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊ค.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2544). *ภาษาเพศ: อำนาจ เรื่องทางเพศ กับพหุทางจริยศาสตร์*. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). *ปากไก่และใบเรือ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. นนทบุรี : ฟาเดียวก้น.
- ปรียาร์ตน์ เชาวลิขิตประพันธ์. (2549). *การสมพาสที่มีต่อธรรมชาติในนิทานไทย : การศึกษาอนุภาคทางคติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะทัศน์ เกิดโมฬี. (2550). *กลวิธีการใช้วาทศิลป์ในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภาวิน มาลัยวงศ์. (2554). รู้จักควีียร์ผ่านนักรบกลายพันธุ์เอ็กซ์เมน(ฉบับออนไลน์). *วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 18(1), 1-14.
- มัทนา เจริญวงศ์. (2549). *การประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศของตัวละครควีร์ในภาพยนตร์ : กรณีศึกษาเรื่อง Hedwig and the Angry Inch*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : คณะวิทยาการสารสนเทศ.
- สุรเชษฐ์ สุขลากกิจ. (2561). *ผัวเดียว เมียเดียว อาณานิคมครอบครองในสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุระ อินตามูล. (2559). การแสดงและนักแสดงควีรีย: การสร้างอัตลักษณ์ควีรีย
ของสังคมไทยผ่านละครนอก. วารสารวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 7(1).
1-64.
- สุนทรภู่. (2517). พระอภัยมณี (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ : บรรณาคาร.
- สุนทรภู่. (2501). นิทานคำกลอนสุนทรภู่ : สิงห์ไกรภพ ลักษณะวงศ์ โคบุตร รวบรวม
โดย พ. ณ ประมวลมารค. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- อรทัย เพี้ยยุระ. (2561). วรรณกรรมกับเพศภาวะ (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: ขอนแก่น
การพิมพ์.
- Annamarie Jagose. (1996). *Queer theory: an introduction*. New York: NEW YORK
University Press.
- Santilanes, Alexander. (2006). Queering Ethnography. *Postamble*, 2(2): Pp.ix-xiv.